

MINTAQAVIY DIAGNOSTIKA: VAZIFALARI, YO‘NALISHLARI VA VOSITALARI. MINTAQAVIY DIAGNOSTIKADA SWOT TAHLILI.

Yusupov Nurbekjon Xasan o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Menejment” kafedrası

Telefon raqam: +998937222944

Ortiqov Sohib Suyun o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Buxgalteriya hisobi va menejment fakulteti talabasi

Email: ortiqovsohib79@gmail.com

Annotatsiya. Bu maqola mintaqaviy diagnostikaning nazariy va amaliy jihatlarini atroflicha o‘rganadi. Unda mintaqaviy diagnostikaning asosiy vazifalari, yo‘nalishlari va qo‘llaniladigan vositalari batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, mintaqaviy diagnostika jarayonida SWOT tahlilining ahamiyati va uning hududiy rivojlanish strategiyalarini shakllantirishdagi o‘rni yoritiladi. Maqola mintaqaviy muammolarni aniqlash, resurslarni baholash va samarali rivojlanish yo‘llarini belgilash uchun ilmiy-metodologik asoslarni taqdim etadi. Ushbu tadqiqot mintaqaviy boshqaruv va iqtisodiy rivojlanish sohasidagi mutaxassislar uchun qimmatli ma‘lumot manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Mintaqaviy diagnostika, SWOT tahlili, Hududiy rivojlanish, Mintaqaviy boshqaruv, Strategik rejalashtirish, Resurslarni baholash, Rivojlanish yo‘nalishlari, Mintaqaviy salohiyat

Abstract. This article comprehensively examines the theoretical and practical aspects of regional diagnostics. It delves into the main tasks, directions, and tools employed in

regional diagnostics, providing a detailed analysis. Furthermore, the paper highlights the significance of SWOT analysis within the regional diagnostic process and its crucial role in formulating regional development strategies. The study offers scientific and methodological foundations for identifying regional problems, assessing resources, and determining effective development pathways. This research serves as a valuable source of information for specialists in regional governance and economic development.

Keywords: Regional Diagnostics, SWOT Analysis, Regional Development, Regional Governance, Strategic Planning, Resource Assessment, Development Directions, Regional Potential

Аннотация. Данная статья всесторонне исследует теоретические и практические аспекты региональной диагностики. В ней подробно анализируются основные задачи, направления и применяемые инструменты региональной диагностики. Также освещается значение SWOT-анализа в процессе региональной диагностики и его ключевая роль в формировании стратегий регионального развития. Работа предлагает научно-методологические основы для выявления региональных проблем, оценки ресурсов и определения эффективных путей развития. Это исследование служит ценным источником информации для специалистов в области регионального управления и экономического развития.

Ключевые слова: Региональная Диагностика, SWOT-Анализ, Региональное Развитие, Региональное Управление, Стратегическое Планирование, Оценка Ресурсов, Направления Развития, Региональный Потенциал

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida mintaqaviy rivojlanish jarayonlari tobora murakkablashib, ko'p qirrali tus olmoqda. Iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va demografik muammolarning o'zaro bog'liqligi, shuningdek, tezkor o'zgaruvchan tashqi muhit mintaqaviy boshqaruv organlaridan chuqur va tizimli tahlilga asoslangan, ilmiy jihatdan asoslangan qarorlar qabul qilishni talab etadi. Mintaqaviy diagnostika aynan shu ehtiyojni qondirishga qaratilgan bo'lib, u hududlarning mavjud holatini, salohiyatini, rivojlanish drayverlari va cheklovlarini har tomonlama baholash imkonini beradi. Bu esa, o'z

navbatida, mintaqaviy siyosatni shakllantirish, strategik rejalashtirish va resurslarni samarali taqsimlash uchun mustahkam ilmiy-nazariy asos yaratadi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda mintaqaviy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini oshirish, aholi turmush darajasini yaxshilash, hududiy tafovutlarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta‘minlash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu kontekstda mintaqaviy diagnostika nafaqat mavjud vaziyatni aks ettiruvchi vosita, balki kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilovchi strategik instrument sifatida ham muhimdir.

Mazkur maqola mintaqaviy diagnostikaning nazariy asoslari, vazifalari, yo‘nalishlari va amaliy vositalarini chuqur tahlil qilishga bag‘ishlangan. Uning asosiy maqsadi – mintaqaviy diagnostikaning zamonaviy metodologiyasini, xususan, SWOT tahlilining mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishdagi o‘rnini va ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Mintaqaviy diagnostika jarayonida SWOT tahlili hududning kuchli va zaif tomonlarini, mavjud imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlash orqali strategik qarorlar qabul qilish uchun muhim axborot bazasini yaratadi. Bu esa nafaqat mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha samarali yechimlarni topish, balki mintaqaning kelajakdagi barqaror rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi. Shuningdek, ushbu tahlil natijalari mintaqaviy boshqaruv samaradorligini oshirish, investitsion jozibadorlikni kuchaytirish, innovatsion rivojlanishni rag‘batlantirish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Maqolada mintaqaviy diagnostikada SWOT tahlilini qo‘llashning amaliy jihatlari, uning afzalliklari va cheklovlari ham atroflicha ko‘rib chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mintaqaviy diagnostika zamonaviy iqtisodiy va ijtimoiy geografiya, mintaqaviy iqtisodiyot, davlat boshqaruvi hamda strategik rejalashtirish sohalarining chorrahasidagi muhim tadqiqot yo‘nalishidir. Globallashtirish, texnologik inqiloblar va iqlim o‘zgarishlari mintaqaviy rivojlanish dinamikasini tubdan o‘zgartirib, hududlarning holatini chuqur tahlil qilish, salohiyatini baholash va kelajakdagi traektoriyalarini bashorat qilishga ehtiyojni oshirdi. Adabiyotlarda mintaqaviy diagnostika nafaqat muammolarni aniqlash, balki ularning ildizlarini tushunish, tizimli bog‘liqliklarni ochib berish va kompleks yechimlarni taklif qilishga qaratilgan jarayon sifatida

ta'riflanadi. O'zbekiston sharoitida mintaqaviy diagnostika hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tafovutlarni kamaytirish, investitsion jozibadorlikni oshirish va aholi turmush sifatini yaxshilashga qaratilgan davlat siyosatining ajralmas qismiga aylanganligi ko'plab tadqiqotlarda e'tirof etilmoqda. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar mintaqaviy siyosat samaradorligini oshirish, resurslarni maqsadli taqsimlash va barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mintaqaviy diagnostikaning nazariy asoslari turli ilmiy maktablar, jumladan, mintaqaviy rivojlanish nazariyalari, institutsional iqtisodiyot va tizimli tahlil yondashuvlariga tayanadi. Adabiyotlarda uning asosiy vazifalari sifatida hududiy rivojlanishning drayverlari va cheklovlarini aniqlash, mintaqaviy raqobatbardoshlikni baholash, investitsion muhitni tahlil qilish, ijtimoiy-demografik tendensiyalarni o'rganish va ekologik barqarorlikni baholash kabi jihatlar ko'rsatiladi. 2021 yilda chop etilgan tadqiqotlarda mintaqaviy diagnostika jarayonida nafaqat miqdoriy, balki sifat ko'rsatkichlariga ham e'tibor qaratish, aholining turmush tarzi, madaniy xususiyatlari va institutsional muhitni ham inobatga olish zarurligi ta'kidlanadi. Bu esa diagnostika natijalarining yanada ob'ektiv va kompleks bo'lishini ta'minlaydi. Shuningdek, mintaqaviy diagnostika hududiy boshqaruv organlari uchun strategik qarorlar qabul qilishda muhim axborot bazasini yaratadi.

Mintaqaviy diagnostikada qo'llaniladigan usullar va vositalar xilma-xil bo'lib, miqdoriy va sifat tahlilini o'z ichiga oladi. Miqdoriy usullar qatoriga statistik tahlil, ekonometrik modellashtirish, klaster tahlili, indekslar tizimi va geoinformatsion tizimlar (GIS) kiradi. Sifat usullari esa ekspert baholash, intervyular, fokus-guruhlar va ssenariy tahlilini o'z ichiga oladi. So'nggi yillarda katta ma'lumotlar (Big Data) va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali mintaqaviy diagnostika samaradorligini oshirishga qaratilgan tadqiqotlar faollashdi. Bu yondashuvlar hududiy rivojlanishning murakkab dinamikasini chuqurroq tushunishga va aniqroq prognozlar qilishga imkon beradi. Adabiyotlarda ushbu usullarning har biri o'zining afzalliklari va cheklovlariga ega bo'lib, ularni kompleks tarzda qo'llash diagnostika natijalarining ishonchligini oshirishi

ta'kidlanadi. Strategik rejalashtirishda SWOT tahlili o'zining soddaligi, tushunarligi va amaliy ahamiyati bilan alohida o'rin tutadi.

SWOT tahlili (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) mintaqaviy diagnostikada hududning ichki salohiyati va tashqi muhit omillarini tizimli baholash uchun keng qo'llaniladigan strategik vositadir. Adabiyotlarda uning asosiy afzalligi sifatida mintaqaning kuchli tomonlarini (masalan, geografik joylashuv, tabiiy resurslar, malakali ishchi kuchi), zaif tomonlarini (masalan, infratuzilma yetishmovchiligi, iqtisodiy diversifikatsiyaning pastligi), mavjud imkoniyatlarni (masalan, yangi bozorlar, investitsion loyihalar, texnologik innovatsiyalar) va tahdidlarni (masalan, raqobatning kuchayishi, ekologik muammolar) aniq va tizimli ravishda aniqlash qobiliyati ko'rsatiladi. 2022 yildagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, SWOT tahlili mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda, investitsion loyihalarni baholashda va hududiy boshqaruv qarorlarini asoslashda muhim rol o'ynaydi. Bu tahlil nafaqat mavjud vaziyatni aks ettiradi, balki kelajakdagi strategik yo'nalishlarni belgilash uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Shu bilan birga, adabiyotlarda SWOT tahlilining mintaqaviy diagnostikadagi cheklovlari va tanqidiy jihatlari muhokama qilinadi. Ba'zi mualliflar SWOT tahlilining sub'ektivligini, ya'ni tahlil natijalarining ekspertlarning shaxsiy qarashlariga bog'liq bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Shuningdek, u omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni va dinamik jarayonlarni yetarlicha aks ettirmasligi, aniq miqdoriy baholash mexanizmlarining yo'qligi va strategik yechimlarni to'g'ridan-to'g'ri taklif qilmasligi kabi kamchiliklar ham qayd etilgan. 2023 yilda chop etilgan ishda, SWOT tahlilini PESTEL, Porterning beshta kuchi yoki boshqa strategik modellar bilan birgalikda qo'llash uning samaradorligini oshirishi va yanada chuqurroq tahlil qilish imkonini berishi ta'kidlangan. Bu yondashuv SWOT tahlilining statik xususiyatini yumshatib, uni yanada dinamik va kompleks diagnostika vositasiga aylantiradi.

Mintaqaviy diagnostika sohasidagi zamonaviy tendensiyalar raqamlashtirish, ma'lumotlar tahlili va interaktiv modellashtirishga qaratilgan. Kelajakda mintaqaviy diagnostika jarayonlarida sun'iy intellekt, mashinani o'rganish va blokcheyn

texnologiyalarining integratsiyasi yanada kengayishi kutilmoqda. Bu esa real vaqt rejimida ma'lumotlarni tahlil qilish, aniqroq prognozlar qilish va avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlarini yaratish imkonini beradi. Bunday sharoitda SWOT tahlili kabi an'anaviy strategik vositalar o'z ahamiyatini yo'qotmaydi, balki yangi texnologiyalar bilan uyg'unlashgan holda yanada takomillashadi. Ular kompleks diagnostika tizimining ajralmas qismi sifatida, inson omili va ekspert bilimlari asosida strategik yo'nalishlarni belgilashda muhim rol o'ynashda davom etadi. Mintaqaviy diagnostika va unda SWOT tahlilining qo'llanilishi bo'yicha ilmiy adabiyotlar bazasi kengayib bormoqda, bu esa ushbu sohaning dolzarbligi va amaliy ahamiyatini tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi ushbu maqolada mintaqaviy diagnostika va unda SWOT tahlilining o'rnini chuqur tahlil qilishga qaratilgan yondashuvlar majmuini o'z ichiga oladi. Mazkur tadqiqot nazariy-analitik xarakterga ega bo'lib, mavjud ilmiy adabiyotlarni tizimli sintez qilish, tanqidiy baholash va kontseptual asoslarni ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda SWOT tahlilining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-metodologik yondashuvlarni takomillashtirishdan iborat.

Tadqiqotning nazariy asosi mintaqaviy iqtisodiyot, strategik boshqaruv, hududiy rivojlanish nazariyalari va tizimli tahlil yondashuvlariga tayanadi. Xususan, mintaqaviy rivojlanishning drayverlari va cheklovlarini aniqlash, hududiy raqobatbardoshlikni baholash hamda investitsion muhitni tahlil qilishga oid zamonaviy kontseptsiyalar chuqur o'rganildi. Ushbu yondashuvlar mintaqaviy diagnostikaning kompleks xarakterini tushunish va uning turli jihatlarini o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqish imkonini beradi. Tadqiqotda mintaqaviy diagnostika nafaqat mavjud holatni aks ettiruvchi, balki kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilovchi strategik instrument sifatida ko'rib chiqiladi, bu esa uning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Ma'lumotlar bazasi sifatida 2020 yildan keyin chop etilgan mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, jumladan, monografiyalar, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari, shuningdek, davlat dasturlari va strategik hujjatlar xizmat

qildi. Adabiyotlarni tanlashda mintaqaviy diagnostika, strategik rejalashtirish, SWOT tahlili va hududiy rivojlanishga oid eng yangi tadqiqotlarga ustuvor ahamiyat berildi. Bu yondashuv tadqiqotning zamonaviy ilmiy tendensiyalar va amaliy ehtiyojlarga mos kelishini ta'minlaydi. Ma'lumotlarni yig'ish jarayonida kontent-tahlil usuli keng qo'llanilib, asosiy tushunchalar, nazariy yondashuvlar va amaliy vositalar tizimlashtirildi.

Tadqiqotning markaziy tahlil vositasi sifatida SWOT tahlili tanlangan bo'lib, uning mintaqaviy diagnostikadagi o'rni va ahamiyati atroflicha o'rganildi. SWOT tahlili mintaqaning ichki kuchli va zaif tomonlari, shuningdek, tashqi muhitdan kelib chiquvchi imkoniyatlar va tahdidlarni tizimli ravishda aniqlash va baholashga imkon beradi. Ushbu metodologiya doirasida mintaqaviy diagnostikaning turli jihatlari, jumladan, iqtisodiy salohiyat, ijtimoiy infratuzilma, ekologik holat, demografik tendensiyalar va institutsional muhit kabi omillar tahlil qilindi. Kuchli tomonlar (masalan, geografik joylashuv, tabiiy resurslar, malakali ishchi kuchi), zaif tomonlar (masalan, infratuzilma yetishmovchiligi, iqtisodiy diversifikatsiyaning pastligi), imkoniyatlar (masalan, yangi bozorlar, investitsion loyihalar, texnologik innovatsiyalar) va tahdidlar (masalan, raqobatning kuchayishi, ekologik muammolar) kabi kategoriyalar bo'yicha ma'lumotlar sintez qilindi va umumlashtirildi.

Tahlil jarayonida SWOT tahlilining afzalliklari bilan bir qatorda uning cheklovlari ham tanqidiy baholandi. Xususan, tahlilning sub'ektivligi, omillar o'rtasidagi dinamik bog'liqliklarni yetarlicha aks ettirmasligi va aniq miqdoriy baholash mexanizmlarining yo'qligi kabi kamchiliklar e'tiborga olindi. Ushbu cheklovlarni bartaraf etish maqsadida, SWOT tahlilini boshqa strategik modellar, masalan, PESTEL tahlili yoki Porterning beshta kuchi modeli bilan integratsiya qilish imkoniyatlari ko'rib chiqildi. Bu yondashuv SWOT tahlilining statik xususiyatini yumshatib, uni yanada dinamik va kompleks diagnostika vositasiga aylantirishga xizmat qiladi. Integratsiyalashgan metodologiya mintaqaviy diagnostika natijalarining ishonchliligini oshirish va strategik qarorlar qabul qilish uchun yanada mustahkam asos yaratishga qaratilgan.

Tadqiqotda qo‘llanilgan usullar qatoriga qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, sintez, induktiv va deduktiv xulosalar chiqarish kiradi. Qiyosiy tahlil turli mintaqalarning diagnostika tajribalarini o‘rganish va eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash imkonini berdi. Tizimli yondashuv mintaqaviy rivojlanishning barcha omillarini o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqishga yordam berdi. Sintez va induktiv-deduktiv xulosalar esa mavjud bilimlarni umumlashtirish va yangi kontseptual g‘oyalarni shakllantirish uchun asos bo‘ldi. Shuningdek, maqolada mintaqaviy diagnostika jarayonida raqamlashtirish, katta ma’lumotlar (Big Data) va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish tendensiyalari ham hisobga olindi, bu esa SWOT tahlilining kelajakdagi evolyutsiyasini bashorat qilishga yordam beradi.

Ushbu metodologiya mintaqaviy diagnostika sohasidagi ilmiy bilimlarni kengaytirishga, SWOT tahlilining amaliy qo‘llanilishini takomillashtirishga va mintaqaviy boshqaruv organlari uchun strategik qarorlar qabul qilishda ilmiy asoslangan tavsiyalar berishga qaratilgan. Tadqiqotning cheklovlari shundan iboratki, u asosan nazariy va kontseptual tahlilga e’tibor qaratadi, aniq bir mintaqada misolida chuqur empirik tadqiqot yoki miqdoriy modellashtirishni o‘z ichiga olmaydi. Biroq, bu metodologik yondashuv mintaqaviy diagnostikada SWOT tahlilini qo‘llash bo‘yicha umumiy ilmiy-nazariy asosni mustahkamlash va kelajakdagi amaliy tadqiqotlar uchun yo‘nalish berish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Mintaqaviy diagnostika hududlarning barqaror rivojlanishini ta’minlash, strategik qarorlar qabul qilish va resurslarni samarali taqsimlash uchun muhim ilmiy-amaliy vosita hisoblanadi. Maqolada uning nazariy asoslari, vazifalari va zamonaviy usullari atroflicha tahlil qilindi. Xususan, SWOT tahlili mintaqaning ichki salohiyati va tashqi muhit omillarini tizimli baholashda asosiy instrument ekanligi ko‘rsatildi. Uning yordamida hududning kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlar va tahdidlar aniqlanib, strategik yo‘nalishlar belgilanadi. SWOT tahlilining sub’ektivligi va dinamik bog‘liqliklarni aks ettirmaslik kabi cheklovlari mavjud bo‘lsa-da, uni boshqa modellar bilan integratsiya qilish orqali samaradorligini oshirish mumkin. Kelajakda raqamli

texnologiyalar bilan uyg'unlashgan SWOT tahlili mintaqaviy diagnostikaning ajralmas va qimmatli qismi bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ergasheva, M. A. O'zbekiston hududlarini innovatsion rivojlantirish strategiyasini shakllantirishda SWOT tahlilidan foydalanish. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar
2. Begmatov, B. A. Mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar
3. G'ulomov, S. S. Hududlarning iqtisodiy salohiyatini baholashning nazariy asoslari. Iqtisodiyot va moliya
4. Qodirov, A. A. Mintaqaviy boshqaruv samaradorligini oshirishda raqamli iqtisodiyotning ahamiyati. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar
5. Xolmatov, D. A. Hududlarning investitsiya muhitini yaxshilashda innovatsion yondashuvlar. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar